

SİMİT ve PEYNİR'le "BİLİM İNSANI ÖYKÜLERİ"

İbn-i Baytar

(1197 - 1248)

Yazan ve Çizen:
Bilgin Ersözlü

13. yüzyılın başları, Endülüs. Günümüzde İspanya sınırları içinde yer alan Malaga kenti yakınlarındayız.

Baba, baba! Benekli'ye bir şey olmuş. Karnı davul gibi şiş ve zor nefes alıyor!

Pe-- Peki.

Dur oğlum, dur. Sakin ol. Hele yavaşça yatır şuraya, bir muayene edeyim, neyi varmış anlayalım.

İbn-i Baytar mı? Veteriner hekim anlamındaki baytar mı?

Evet Simitçiğim. Babası baytar olduğu için "baytarın oğlu" anlamına gelen İbn-i Baytar adıyla tanınıyor bilim insanımız.

Hımm! Gördüğüm kadarıyla Benekli'nin karnında çok fazla gaz birikmiş oğlum. Bugün sürüyü nerede otlatmıştın? Her zamankinden farklı bir şey yedi mi?

Şey... Gün boyunca çok taze, yemyeşil yoncalarla dolu bir tepede otladılar... Başka... Başka... Ah evet! Bu sabah sürüyü ağıldan çıkardıktan sonra Benekli'yi annemin pancar yapraklarını ayıkladığı sepetin başında yakalamıştım baba. Kaşla göz arasında bir hayli çürük yaprak yemiş olsa gerek.

Ah Benekli, ah! Oburluk yaparsan böyle olur işte!

Ha ha ha! Sen mi söylüyorsun bunu Simitçiğim?

Neyse ki babası bu rahatsızlığın çözümünü bilmektedir.

Kaygılanmana gerek yok oğlum. Bu daha önce tedavi ettiğim bir durum. Sedir ağacı kabuklarını ve birkaç şifalı bitkiyi kaynatarak yapılan bir ilaç kullanmıştım. Sen Benekli'yi şu şekilde tut ki karnındaki gaz akciğerlerine ve kalbine baskı yapmasın. Ben de bu sırada gazı çıkarmasına yardım edecek karışımı hazırlayıp geliyorum.

Koş baytar amca, koş!

İyi ki yavru keçinin halini hemen fark etmiş İbn-i Baytar.

Bir süre sonra...

Ha ha ha! Duyuyor musun oğlum? İlaç etkisini göstermeye başladı.

Beee!

Evet. Gaz çıkarınca karnındaki şişlik iniyor. Teşekkürler babacığim.

Zaaart!
Zooort!
Piıırt!

Çok ilginç. Oğlağın hastalanmasına bitkiler yol açtı...

İyileşmesini sağlayan da başka bitkiler oldu.

Bitkilerin iyileştirici özelliklerinin olması İbn-i Baytar'ın ilgisini çeker. Pek çok hastalığın ilacının bitki yapraklarının, tohumlarının, köklerinin ya da kabuklarının türlü yöntemler kullanılarak işlenmesiyle elde edildiğini öğrenir. Etrafta gördüğü otlara, çalılara, ağaçlara artık başka bir gözle bakar. Ancak yakın çevresinden öğrenebildikleri sınırlıdır. Bilgisini artırmanın bir yolunu bulması gerekmektedir...

Bir süre sonra bitkiler konusunda dönemin en bilgili kişilerinden olan El-Nebati'yle tanışır ve ondan eğitim alır.

Bir ölçü kuru karadut tozunu beş ölçü suyla karıştırdık. Sonra içine üç damla... Yazıyor musun evlat? Oranlar çok önemli bu işlerde. Dozu da şaşırmamak lazım.

Yazıyorum hocam...

Üç damlaaa...

Ha ha ha! Sen ne yapacaksın ki bu tarifi Simitçiğim?

İbn-i Baytar ilerleyen yıllarda Endülüs'ün dışındaki yerlerde yetişen bitkilerin de özelliklerini öğrenmek üzere yolculuklara çıkar.

Sormal! Karadutu duyunca buz gibi karadut suyu tarifi veriyor sandım, bu sıcaklarda iyi gider diye düşündüm Peynirciğim.

Ha ha ha!

Yıllar boyunca Kuzey Afrika'dan Anadolu'nun Ege kıyılarına kadar dolaşır. Daha önce görmediği bitki türleriyle tanışır.

Zambağa benziyor ama daha önce böyle kumun ortasında açanını görmemişim. Yerel halka tıbbi kullanımı var mı diye bir sormalı...

Yerdeki şu siyah şeyler de tohumları galiba, onlardan da toplansın örnek olarak.

Toplar toplar.

Gittiği diyarlarda bitkiler üzerine çalışan bilginlerle de bir araya gelir. Bilmediği ilaç tarifleri öğrenir.

İşte böyle... Havanda ezip macun hâline getirdik. Sonra da bu merhemi ince bir tabaka hâlinde yaralı bölgeye sürüyoruz.

Bitkiler ve ilaçlar hakkında kimden ne öğrenebiliyorsa öğreniyor galiba.

Bakalım ne olacak sonunda.

İbn-i Baytar gezileri boyunca binlerce bitki türünün tıbbi özelliklerini uygulamalı olarak öğrenme fırsatı buldu. Bu bilgileri, yaklaşık 300'ünü kendi geliştirdiği 1400 kadar ilacın tarifini içeren "Basit İlaçlar Hakkında Zengin Bilgiler" başlıklı altında bir kitapta topladı.

Hımm!

Hımm!

İbn-i Baytar kitabında bir tarif verirken o tarifi öğrendiği kişiye ya da yazılı belgeye atıfta bulunuyor, yani kaynak gösteriyordu. Yalnızca denenerek etkisi kanıtlanmış ilaçları seçmiş, o ilaçların tedavi edici etkileriyle birlikte yan etkilerini de kaleme almıştı. Farklı ülkelerde yaşayan insanlar da yararlanabilsin diye bitki ve ilaç isimlerini yazarken dönemin en yaygın dillerindeki karşılıklarını da eklemişti. Ayrıca okuyanlar aradığını kolay bulabilsin diye alfabetik bir sıralama yapmıştı.

Kitabı birçok açıdan o güne dek eşi görülmemiş bir çalışmaydı ve takip eden birkaç yüzyıl boyunca hem Batı hem de Doğu dünyasında temel eser olarak kullanıldı.

İbn-i Baytar farmakolojinin, yani ilaçları, özelliklerini ve etkilerini inceleyen bilim dalının kurucularından biri olarak kabul edilir.

Eh, o zaman bize de İbn-i Baytar Abimize...

Koca bir teşekkür etmek düşer.

